2. De bepalingen van artikel 52 der Verordening no. 3 zijn mede van toepassing wanneer de door de werknemer geleden schade met de uitoefening zijner beroepswerkzaamheden geen enkel verband houdt.

3. Artikel 52 van voornoemde verordening is eveneens van toepassing in geval het orgaan dat de uitkeringen moet verstrekken zijn actie bij de nationale rechter instelt.

4. Met artikel 52 wordt beoogd dat iedere Lid-Staat elk regresrecht zal erkennen, hetwelk de andere Lid-Staten — hetzij door middel van subrogatie hetzij bij wege van een andere juridische constructie — ten behoeve van het tot de prestaties gehouden orgaan jegens de derde aansprakelijke hebben ingesteld.
De bepalingen van het eerste lid van artikel 52, die in dwingende bewoordingen zijn vervat, kunnen rechtstreeks worden toegepast. De in het tweede lid van dat artikel bedoelde bilaterale akkoorden dienen slechts om, zo nodig, de modaliteiten voor die toepassing te regelen, zonder dat de rechtstreekse werking van de onderhavige norm daarvan afhankelijk zou kunnen zijn.

In de zaak 27-69

betreffende een door de Cour Supérieure de Justice du Grand-Duché de Luxembourg (Chambre des Appels Civils) overeenkomstig artikel 177 van het E.E.G.-Verdrag tot het Hof van Justitie gericht verzoek om een prejudiciële beslissing nopens de interpretatie van artikel 52 der Verordening van de Raad no. 3 van 27 september 1958 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers, in het voor eerstgenoemd gerecht aanhangige geding :

CAISSE DE MALADIE DES C.F.L. „ENTR'AIDE MEDICALE", Luxemburg, en
SOCIETE NATIONALE DES CHEMINS DE FER LUXEMBOURGEOIS, Luxemburg,

tegen

COMPAGNIE BELGE D'ASSURANCES GENERALES SUR LA VIE ET CONTRE LES ACCIDENTS,

Brussel, (ten processe is voorts vertegenwoordigd : mevrouw Marcelle Warnotte, weduwe van Paul Simon, wonende te Luxemburg), wijst

HET HOF VAN JUSTITIE,

samengesteld als volgt : R. Lecourt, President, R. Monaco en P. Pescatore, Kamerpresidenten, A. M. Donner, A. Trabucchi (Rapporteur), W. Strauß en J. Mertens de Wilmars, Rechters, Advocaat-Generaal : J. Gand, Griffier : A. Van Houtte, het volgende

# ARREST

## Ten aanzien van de feiten

I — De feiten en het procesverloop

Overwegende dat de feiten en het procesverloop als volgt kunnen worden samengevat :
In de nacht van 19 april 1964 werd Paul Simon, ambtenaar van de Société Nationale des Chemins de Fer Luxembourgeois (C.F.L.), wonende te Luxemburg, in België, toen hij zich bevond in een auto behorend aan en bestuurd door Fernand Hein, bij een verkeersongeluk gedood.
In het geding tot vergoeding zowel van de stoffelijke als onstoffelijke schade, bij de Tribunal d'Arrondissement de Luxembourg door de weduwe van de heer Simon, mevrouw Marcelle Warnotte, aanhangig gemaakt tegen de verzekeraarster van F. Hein, de Compagnie Belge d'Assurances Générales sur la Vie et contre les Accidents, traden als interveniënten op :
1. de Caisse de Maladie des C.F.L., en
2. de Société Nationale des Chemins de Fer Luxembourgeois.

De eerste interveniënte vorderde een bedrag ter zake van gelden voor de medische behandeling voorgeschoten, en de tweede vergoeding van de door haar geleden schade uit hoofde van aan de weduwe en de wees van de heer Simon betaalde uitkeringen.
De vorderingen van beide gevoegde partijen werden afgewezen bij vonnis van 11 juli 1967 van de Arrondissementsrechtbank te Luxemburg, die besliste dat de in casu toepasselijke wet die was van de plaats van het ongeval en dat beide partijen aan het Belgische recht geen actie konden ontlenen, daar de prestaties waartoe zij gehouden waren, haar oorzaak niet vonden in de onrechtmatige daad van degene die het ongeval veroorzaakte, doch in de contractuele of statutaire bepalingen van de arbeidsovereenkomst.
De Cour de Justice van het Groothertogdom, kennis nemende van het door de Caisse de Maladie des C.F.L. en de Société Nationale des Chemins de Fer Luxembourgeois tegen voornoemd vonnis ingestelde hoger beroep, heeft bij arrest van 20 mei 1969 het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen verzocht om bij wege van prejudiciële beslissing uitspraak te willen doen over de volgende vragen :
1. Is het begrip migrerende werknemer in de zin van artikel 52 van Verordening no. 3 van 25 september 1958 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers mede van toepassing op de werknemer in het Groothertogdom — dat wil zeggen hij die in het Groothertogdom zowel zijn standplaats als zijn verblijfplaats heeft — doch die tijdens een pleiziertocht door de schuld van een derde het slachtoffer werd van een ongeval op het grondgebied van een andere Lid-Staat, in casu op Belgisch grondgebied ?
2. Is artikel 52 van toepassing op het geval waarin hij, die de prestaties schuldig is, zijn actie niet instelt bij de vreemde rechter, doch bij zijn nationale rechter ?
3. In artikel 52 b) wordt gesproken van een „onmiddellijk recht" van hem die de prestaties verschuldigd is; op welk recht of welke actie heeft de wetgever hier het oog ? Kan dit recht ook worden ingeroepen zonder dat het vooraf bij een bilaterale Belgisch-Luxemburgse overeenkomst werd geregeld, nu de bestaande overeenkomst van 16 november 1959 slechts ziet op artikel 52 a) inzake de wettelijke subrogatie ?

Overeenkomstig artikel 20, tweede lid, van

het Protokol van het Statuut van het Hof van Justitie van de E.E.G. hebben de eiseressen in het hoofdgeding, gedaagde in het hoofdgeding, mevrouw Marcelle Warnotte en de Commissie der Europese Gemeenschappen schriftelijke opmerkingen ingezonden.
Gehoord het rapport van de Rechter-Rapporteur en gehoord de Advocaat-Generaal, besloot het Hof niet tot prealabele maatregelen van instructie over te gaan.
Eiseressen en gedaagde in het hoofdgeding en de Commissie der Europese Gemeenschappen werden ter terechtzitting van 1 oktober 1969 in hun mondelinge toelichting gehoord.
De Advocaat-Generaal heeft op 15 oktober 1969 conclusie genomen.

## II — De krachtens artikel 20 van het statuut ingezonden opmerkingen

Overwegende dat deze opmerkingen als volgt kunnen worden samengevat :

*Ten aanzien van de eerste vraag*

*Eiseressen in het hoofdgeding, gedaagde in het hoofdgeding* en de *Commissie der Europese Gemeenschappen* erkennen, met name gelet op 's Hofs jurisprudentie, eenstemmig dat het toepassingsgebied van Verordening no. 3 niet beperkt mag worden tot de migrerende werknemer „stricto sensu", doch zich mede uitstrekt tot een ieder die krachtens de sociale wetgeving van een Lid-Staat aanspraak op prestaties heeft en aan wie op het grondgebied van een andere Lid-Staat schade werd toegebracht, zulks ongeacht de oorzaak van deze schade.

*Ten aanzien van de tweede vraag*

*Eiseressen in het hoofdgeding* merken op dat artikel 1 van de bilaterale overeenkomst tussen België en het Groothertogdom inzake de toepassing van artikel 52 van Verordening no. 3 bepaalt :

> le débiteur des prestations est substitué aux droits de la victime ou des ayants-droit de celle-ci, vis-à-vis de ce tiers, dans les conditions prévues par la législation de la première partie. [1]

Eiseressen hebben zich derhalve terecht tot de Luxemburgse rechter gewend. Dit is bovendien in overeenstemming met de algemene strekking en het doel van artikel 52, hetwelk beoogt de belangen der werknemers die uitkeringen genieten te waarborgen los van de vraag of het schadeveroorzakend feit op het nationale grondgebied dan wel in het buitenland plaatsvond.
Daarentegen betoogt de *verweerster in de hoofdzaak,* dat het zowel bij de Belgische als de Luxemburgse wetgeving aan mevrouw Warnotte toegekende recht om tegen de vermoedelijk aansprakelijke derde een actie aanhangig te maken tot vergoeding van de schade door haar als gevolg van de dood van haar echtgenoot geleden, voor de instelling welke haar uitkeringen verstrekt niet „ipso facto" het recht medebrengt om ook zelf en in eigen naam tegen die vermoedelijk aansprakelijke derde te ageren. Ook indien de Luxemburgse rechtspraak in dat geval aan de Société Nationale des Chemins de Fer Luxembourgeois een onmiddellijk recht zou toekennen, zou dit België niet kunnen dwingen het te erkennen, daar terzake een bilaterale overeenkomst ontbreekt.
De *Commissie der Europese Gemeenschappen* merkt op dat de twijfel, waarvan de door de nationale rechter gestelde vraag blijk geeft, zijn oorzaak vindt in de letterlijke tekst van artikel 52, hetwelk slechts gewaagt van acties ingesteld op het grondgebied van een andere Lid-Staat dan die waar zich de tot prestaties gehouden instelling bevindt. Weliswaar betreft het hier het meest voorkomende geval, doch de regel heeft een algemene strekking en moet mede toepassing vinden in de gevallen waarin de vordering bij een nationale rechter wordt ingesteld. Ten einde iedere twij-

1 — Hij die de prestaties verschuldigd is, treedt in de rechten van het slachtoffer of zijn rechtverkrijgenden jegens die derde overeenkomstig de daartoe in de wetgeving van de eerste partij voorziene regels.

fel op dit punt uit te sluiten overweegt de Commissie thans aan de Raad een wijziging van artikel 52 voor te stellen in die zin dat daarin de woorden „op het grondgebied van die tweede Staat" worden geschrapt.
Deze vraag zou eveneens bevestigend moeten worden beantwoord gezien het arrest van het Hof van Justitie van 9 december 1965 in de zaak no. 44-65 met betrekking tot de strekking van artikel 52 inzake de subrogatie van de tot uitkering gehouden instelling in de eventuele rechten van de betrokkene tegenover de aansprakelijke derde.

*Ten aanzien van de derde vraag*

*Eiseressen in het hoofdgeding* wijzen erop dat het woord „substituer" (in de plaats treden van) in de bilaterale Belgisch-Luxemburgse overeenkomst zwakker is dan de term „subroger" in artikel 52. Derhalve mag worden aangenomen dat de auteurs dezer overeenkomst door niet van een rechtstreekse actie te gewagen en „subroger" te vervangen door „substituer" geen beperking van artikel 52 beoogden, hetgeen trouwens in strijd zou zijn met de strekking en het doel dezer bepaling alsmede met de gemeenschapsrechtspraak waarin artikel 52 extensief wordt geïnterpreteerd; zulks zou voorts — en met name — een miskenning betekenen van de hogere gelding van Verordening no. 3 die bij de opstelling van bedoelde overeenkomst tot uitgangspunt diende.
*Gedaagde in het hoofdgeding* betoogt daarentegen dat de bilaterale Belgisch-Luxemburgse overeenkomst tot artikel 52 a) (de wettelijke subrogatie) beperkt blijft en zich niet uitstrekt tot artikel 52 b) (het onmiddellijk recht). Van deze beperking zou duidelijk blijken uit de geschiedenis van de totstandkoming der wet van 11 januari 1961. Dat artikel 52 b) werd uitgesloten vindt zijn verklaring in de omstandigheid, dat zowel het bestaan als de omvang der onmiddellijke rechten van de tot uitkering gehouden instellingen jegens derden nog geenszins uniform van Lid-Staat tot Lid-Staat en evenmin in de onderscheidene jurisprudenties zijn vastgelegd. De uitlegging van de onderhavige overeenkomst is overigens uitsluitend een vraag van nationaal recht.
Hoe dit ook zij, nu een bilaterale Belgisch-Luxemburgse overeenkomst, welke uitdrukkelijk op het in artikel 52 b) bedoelde onmiddellijke recht ziet, ontbreekt, kan de erkenning daarvan aan België — waar het wordt afgewezen — niet worden opgelegd. Het kan evenmin worden ingeroepen door de Luxemburgse rechter die de Belgische wet zou moeten toepassen.
Volgens de *Commissie der Europese Gemeenschappen* verwijst de regel van artikel 52 naar het recht van de Staat der instelling van sociale zekerheid die de uitkeringen verschuldigd is. De leden a) en b) duiden aan dat iedere Lid-Staat hetzij de subrogatie hetzij het onmiddellijk recht van zodanige instelling erkent. Immers de wetgevingen der Lid-Staten kennen op dit punt hetzij de eerste hetzij de tweede dezer beide mogelijkheden. De vraag, of het onmiddellijke recht kan worden ingeroepen zonder vooraf in een bilaterale Belgisch-Luxemburgse overeenkomst te zijn geregeld, werd naar het oordeel van de Commissie reeds beantwoord in 's Hofs arresten in de zaken 31-64 en 33-64, volgens welke de bepalingen van artikel 52, eerste lid, der Verordening no. 3 van de Raad der E.E.G. inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers van toepassing zijn reeds voordat een bilateraal akkoord, als bedoeld in het tweede lid van gemeld artikel, tussen de betrokken Lid-Staten is tot stand gekomen.
Deze interpretatie van het Hof heeft betrekking op het eerste lid in zijn geheel. Daaruit mag dan ook worden afgeleid dat zij niet slechts ziet op de subrogatie, doch eveneens op het onmiddellijke recht.

## Ten aanzien van het recht

1 Overwegende dat de Cour Supérieure de Justice du Grand-Duché de Luxembourg, rechtdoende in hoger beroep, in een op 17 juni 1969 ter Griffie van het Hof ingekomen arrest van 20 mei 1969 krachtens artikel 177 van het Verdrag tot oprichting van de E.E.G. drie vragen heeft gesteld nopens de uitlegging van artikel 52 der Verordening no. 3 van de Raad der E.E.G. van 25 september 1958 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers;

Ten aanzien van de eerste vraag

2 Overwegende dat de nationale rechter met zijn eerste vraag beslist wenst te zien of het begrip migrerende werknemer bedoeld in artikel 52 van genoemde verordening van toepassing is op de werknemer die in het Groothertogdom zowel zijn standplaats als zijn verblijfplaats heeft en die tijdens een privé-reis, welke met zijn beroepswerkzaamheden geen enkel verband hield, door de schuld van een derde het slachtoffer werd van een ongeval op het grondgebied van een andere Lid-Staat;

3 Overwegende dat naar luid van artikel 4, eerste lid, van Verordening no. 3 de bepalingen dier verordening „van toepassing (zijn) op de werknemers of daarmede gelijkgestelden, op wie de wettelijke regeling van één of meer Lid-Staten van toepassing is of is geweest ..., alsmede op hun familieleden en hun nagelaten betrekkingen";

4 dat uit het feit, dat deze bepaling zelfs betrekking heeft op personen die onder de wettelijke regeling van een enkele Lid-Staat vallen — of vielen —, duidelijk lijkt dat de verordening, wel verre van alleen op migrerende werknemers stricto sensu te zien, van toepassing is op iedere werknemer of daarmede gelijkgestelde die zich bevindt in één der in die verordening voorziene situaties van internationale aard, alsook op zijn nagelaten betrekkingen;

5 dat artikel 52 van verordening no. 3 — betreffende personen die krachtens de wettelijke regeling van een Lid-Staat naar aanleiding van een op het grondgebied van een andere Lid-Staat ontstane schade prestaties genieten — onmiskenbaar betrekking heeft op de in die verordening, en meer in het bijzonder haar artikel 4, bedoelde personen,

voor zover hun een schade werd toegebracht onder de in genoemd artikel 52 voorziene omstandigheden;

6 dat aan dit artikel derhalve een te beperkte strekking zou worden toegekend indien men zijn toepassing afhankelijk zou stellen van het bestaan van een verband tussen de schade en de hoedanigheid van migrerende werknemer;

7 dat de bepalingen van artikel 52 van Verordening no. 3 bijgevolg ook dan van toepassing zijn, wanneer de door de migrerende werknemer geleden schade met zijn beroepswerkzaamheden generlei verband houdt;

Ten aanzien van de tweede vraag

8 Overwegende dat de nationale rechter in de tweede plaats vraagt of artikel 52 van toepassing is op het geval waarin hij die de prestaties verschuldigd is, zijn aktie niet instelt bij de vreemde rechter, doch bij de nationale rechter;

9 Overwegende dat artikel 52 de eventuele rechten van het orgaan dat de prestaties verschuldigd is jegens de voor de schade aansprakelijke derde, doet afhangen van de omstandigheid dat de rechthebbende op die prestaties „op het grondgebied van de staat waar de schade is ontstaan, het recht heeft tegen de derde een eis tot schadevergoeding in te stellen";

10 dat deze voorwaarde niet impliceert, dat het tot prestaties gehouden orgaan de rechten welke het aan artikel 52 ontleent, slechts geldend kan maken voor de rechterlijke instanties van de staat waar de schade ontstond;

11 dat toch met Verordening no. 3 niet werd beoogd enige wijziging te brengen in de bevoegdheid der nationale rechterlijke instanties op het stuk van de vorderingen wegens niet-contractuele aansprakelijkheid;

12 dat het gemeenschapsrecht zich er derhalve geenszins tegen verzet dat artikel 52 toepassing vindt op het geval dat degene die de prestaties verschuldigd is, zijn aktie voor de nationale rechter instelt;

Ten aanzien van de derde vraag

13 Overwegende dat de nationale rechter in de derde plaats met betrekking tot het in artikel 52 b) ten behoeve van degene die de prestaties verschuldigd is voorziene „onmiddellijk recht" wenst te weten welk recht of welke aktie de wetgever hier op het oog heeft;

14 dat hij voorts nader vraagt of dit recht kan worden ingeroepen zonder dat het voorafwerd voorzien bij een bilaterale overeenkomst tussen de staat waaronder het tot de prestatie gehouden orgaan ressorteert en de staat waar de schade ontstond;

15 Overwegende dat met artikel 52 — blijkens de algemene bewoordingen waarin het is vervat — wordt beoogd dat iedere Lid-Staat elk regresrecht zal erkennen, hetwelk de andere Lid-Staten — hetzij door middel van subrogatie hetzij bij wege van een andere juridische constructie — ten behoeve van het tot de prestaties gehouden orgaan jegens de derde aansprakelijke hebben ingesteld;

16 Overwegende dat de tekst van het eerste lid van artikel 52 in imperatieve bewoordingen is vervat;

17 dat bovendien, waar het in bedoeld lid heet „dat eventuele rechten van het orgaan dat de prestaties verschuldigd is, tegenover de derde als volgt (worden) geregeld", hiermede slechts naar het onder sub a) en sub b) bepaalde wordt verwezen;

18 dat deze bepalingen rechtstreeks kunnen worden toegepast;

19 Overwegende dat, zo het tweede lid al voorziet dat „de toepassing van de bepaling ... bij bilaterale akkoorden nader (zal) worden geregeld", artikel 52 de werking van het eerste lid geenszins van het bestaan van zodanig akkoord afhankelijk stelt;

20 dat deze akkoorden slechts dienen om, zo nodig, de eventuele modaliteiten voor die toepassing te regelen, zonder dat de rechtstreekse werking van de onderhavige norm daarvan afhankelijk zou kunnen zijn;

21 dat mitsdien de omstandigheid, dat zodanig akkoord uitsluitend werd gesloten in verband met het in lid 1, sub a, bedoelde geval van subrogatie, de normatieve strekking van het niet bij het akkoord betrokken gedeelte der bepaling niet vermag te beperken;

Ten aanzien van de kosten

22 Overwegende dat de kosten van de Commissie van de E.E.G. die haar opmerkingen aan het Hof heeft voorgelegd, niet terugvorderbaar zijn;

23 dat de onderhavige procedure ten aanzien van de betrokken partijen het karakter draagt van een incident in een geding voor de Cour Supérieure de Justice te Luxemburg en de kostenbeslissing derhalve aan laatstgenoemde rechterlijke instantie staat;

Gezien de stukken;
Gehoord het rapport van de Rechter-Rapporteur;
Gehoord de mondelinge opmerkingen van verzoeksters en verweerster in het bodemgeschil en de Commissie van de Europese Gemeenschappen;
Gehoord de conclusie van de Advocaat-Generaal;
Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, met name op artikel 177;
Gelet op Verordening no. 3 van de Raad van de E.E.G. d.d. 25 september 1958, met name op artikel 52;
Gelet op het Protocol betreffende het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Economische Gemeenschap, met name op artikel 20;
Gelet op het Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen;

HET HOF VAN JUSTITIE,

rechtdoende inzake de bij arrest van de Cour Supérieure de Justice du Grand-Duché de Luxembourg d.d. 20 mei 1969 gestelde vragen, verklaard voor recht:

1. **artikel 52 van Verordening no. 3 van de Raad der E.E.G. van 25 september 1958 is van toepassing op het geval van een werknemer of daarmede gelijkgestelde, die zowel zijn standplaats als zijn verblijfplaats in een**

**Lid-Staat heeft en het slachtoffer werd van een verkeersongeval op het grondgebied van een andere Lid-Staat, ongeacht de redenen van zijn verblijf in laatstgenoemde staat;**

**2. artikel 52 van Verordening no. 3 van de Raad der E.E.G. is mede van toepassing wanneer het orgaan dat de prestatie verschuldigd is zijn vordering voor de nationale rechter instelt;**

**3. met artikel 52 wordt beoogd, dat iedere Lid-Staat elk regresrecht zal erkennen hetwelk de andere Lid-Staten — hetzij door middel van subrogatie, hetzij bij wege van een andere juridische constructie — ten behoeve van het tot de prestatie gehouden orgaan jegens de derde aansprakelijke hebben ingesteld.**

**Dit recht kan worden ingeroepen ook wanneer het niet bij een bilateraal akkoord als bedoeld in het tweede lid van hetzelfde artikel werd voorzien.**

Gewezen te Luxemburg, op twaalf november negentienhonderdnegenenzestig.

Lecourt — Monaco — Pescatore
Donner — Trabucchi — Strauß — Mertens de Wilmars

Uitgesproken ter openbare terechtzitting te Luxemburg, op twaalf november negentienhonderdnegenenzestig.

De Griffier
A. Van Houtte

De President,
R. Lecourt

## CONCLUSIE VAN DE ADVOCAAT-GENERAAL J. GAND VAN 15 OKTOBER 1969 [1]

*Mijnheer de President,*
*mijne heren Rechters,*

Het is niet de eerste maal, dat Uw Hof zich heeft uit te spreken over de interpretatie van artikel 52 der Verordening no. 3 van de Raad inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers, welk artikel de voorwaarden regelt waaronder een instelling die in verband met een schade aan een van haar verzekerden uitkeringen deed, een regres-actie

1 — Vertaald uit het Frans.